

о. д-р Іван Музичка

СВ. ТОМА І НАША СУЧАСНІСТЬ
В 700-ліття смерті Вчителя Церкви

(Dr. JOANNES MUZYCZKA, *St. Thomas pro tempore nostro*, 700-o Anniversario a morte Doctoris Ecclesiae)

I

Мозгом життя духовного, інтелектуального і культурного в часах середньовіччя була схоластика. Вона мала у богословії і філософії вершок свого розцвіту, але і свій занепад внаслідок безплідних, непотрібних, а то й неречевих диспут, без поглиблення здобутків філософічного і богословського мислення, а радше із спекуляцією для спекуляції над другорядними питаннями різних понять. Вершком глибини думки схоластики є св. Тома Аквінатський.

Центром богословської і філософської спекуляції часів св. Томи був Триєдиний Бог, Бог Слово, що став людиною і через втілення став Спасителем світу і людства. Панував, отже, теоцентризм у мисленні, бачилось тоді слушно Бога, як джерело буття, мотор вселенної і, у відношенні до людини, — як основу її спасення. Філософію бачилось, як *philosophia regennis*, яка досліджує у відповідній системі «вічні правди» буття. Все те було ведене типовою на ті часи методою і строгої спекуляції, і навчання при допомозі диспут.

Із занепадом схоластики наступає зворот у філософічному, а згодом, і богословському мисленні. Наголос паде на людину і вона стає центральним об'єктом у мисленні: її буття, її свідомість, її свобода. Ця концепція і напрям помалу розвивається в гуманізм і він одержує своє місце у середньовіччі, як тенденція звороту до греко-римської культури, хоч Бог і Об'явлення мали ще в цім напрямку своє належне місце. Розвиток того гуманізму проходить через важкі кризи в житті Церкви у формі реформації Лютера, а у філософії — у появі Картезія. Він ставить мислення по-

над буття, підпорядковуюючи буття мисленню (« cogito, ergo sum »). Так створився суб'єктивізм, що став новим напрямком модерної філософії через Канта, до цілковитого імманентизму Гегеля. Вся дійсність стає Ідеєю в розвитку. Повний т.зв. імманентизм стає напрямком нових філософічних доріг із відкиненням схоластичної трансценденції, тобто відношення буття до « понад-буття », яким є абсолютне Боже буття, а шукає пояснення і розв'язки питань буття у суб'єкті, в собі самім, в людині.

Очевидно, зродилась на те все реакція у формі нових філософічних напрямків, як егізистенціалізм, позитивізм, а їх обох до компромісу намагається довести феноменалізм. Реакцією на ідеалізм Гегеля став діалектичний матеріалізм, знайшовши собі в гегеліанізмі і його діалектиці зручну і основну базу. Не є цілком рядків подавати в подробицях історію тієї цікавої втечі філософії від схоластики та еволюції того нового антропоцентричного, гуманістичного напрямку. Вистане сказати, що вислід того звороту від теоцентричного до антропоцентричного є такий, що маємо сьогодні вже цілий ряд і чималий список нових філософій і він не завершений ще! Ось він: ідеалізм, матеріалізм, позитивізм, неогегеліанізм, неокантізм, неопозитивізм, феноменалізм, сурреалізм, релятивізм, історизм, містицизм, прагматизм, егізистенціалізм, неоегізистенціалізм, трансценденталізм, імманентизм і ін.¹ В наші часи згадати треба в додатку і персоналізм, що створив сильний суб'єктивізм, який домінує не лиш у філософії, але й у мистецтві, політиці, культурі і релігії.²

В тому лабіринті філософічних доріг почала губитись помалу і сама філософія, а то й богословія св. Томи з Аквіну. Багато філософів його зовсім знехтувало,³ у сучасній католицькій богословії, яка переживає вплив протестантизму, св. Тома і *philosophia perennis* стають не модними.⁴ А шкода велика, бо св. Тома

¹ P. PARENTE, *Dio parla — io credo*, Napoli, 1972, p. 16.

² C.F. SAMANES, M. USEROS CARRETERO, *Teologia dell'azione pastorale*, ed. Paoline, 1970, p. 186: « Il posto d'onore che la persona umana va acquistando in tutte le concezioni attuali, è evidente ».

³ Б. Рассел, англійський філософ зовсім не вважає св. Тома філософом.

⁴ На причину цього дуже влучно вказує о. М. А. Кларіес, ОР у своїм редакційнім артикулі « W 700-lecie Śmierci Tomasza z Akwinu i Bonawentury » — « Roczniki Filozoficzne », Lublin 1974, tom XXII, p. 5-6: « Te właśnie szerokie horyzonty myślowe, subtelne analizy, rozróżnienia i siła argumentacji stały się chyba powodem, że Kościół uznał Tomasza z Akwinu za

із Аристотелем сьогодні дуже потрібні, щоб наново привернути застанову над дійсністю буття поза нашим мисленням, вказати на дійсне взаємовідношення між дійсністю із зовні і нашим пізнанням її, на властиву пізнавальну силу і здібність пізнавати об'єктивну дійсність нашого інтелекту, на поняття об'єкту і суб'єкту в пізнанні. Св. Тома більше, як хто інший може бути вчителем дійсного реалізму і гуманізму. Він сьогодні потрібний у філософії і богословії, зокрема християнській.

Про це пригадує нам лист папи Павла VI з нагоди 700-ліття від дня смерти Томи з Аквіну до генерала Чину Домініканів. В нім папа хоче вказати, що і в наших часах наука св. Томи є актуальною, він і « в наші часи зрушує і торкає думки людей ».⁵ Думки висловлені папою послужать нам, щоб побачити значення св. Томи і сьогодні.

При кінці XIX ст. під впливом енцикліки папи Лева XIII « *Aeterni Patris* » (1879) наступив був поворот до томізму і св. Томи. Зворот до томізму був вже передше і енцикліка дала до цього окремішій поштовх.⁶ В XX-му столітті цей поворот до томізму дав незвичайно великі успіхи на полі філософії і богословії. Томістичний бібліографічний список дійшов до числа п'ятнадцять тисяч.⁷ Катедри томістичної філософії в Лювені, потім у Парижі і по інших краях видали видатних філософів і богословів. Хоч,

Mistrza Szkoły chrześcijańskiej kultury. Stało się jednak tak, że administracyjne przepisy kanoniczne spowodowały zarazem spłylenie myśli Tomaszowej, gdyż niejako « z urzędu » wszystko, co chciało uchodzić za chrześcijańską szkołę myślenia, stawało się « tomistyczną » szkołą, w której bądź absolutyzowano niektóre aspekty myśli samego Tomasza, bądź — co gorsze — nie zagiądając do oryginału, « w imię sw. Tomasza wyklinano rzekome czarty katolickiego sposobu bycia i myślenia. W rezultacie głębokie przemyślenia Tomaszowe zostały przyobleczone w szatę «ideologii», którą wyznawano, a której sensu w częstych przypadkach nie rozumiano lub rozumiano według swego «widzimisję». Tak sformułowane tomistyczne rozwiązania werbalne musiały się stać nieznośne dla bardziej rzetelnie myślących a niemodne dla poszerzającej się — w epoce mass media — rzeszy dyletantów intelektualnych ».

⁵ *L'Osservatore Romano*, 6 dec. 1974, Anno CXIV, n. 281: « illum esse duccem studiorum philosophicarum ac theologiarum gravem atque talem ut aemo possit pro ipso substitui » (n. 1).

⁶ F.C. COPLESTON, SJ, *Aquinas*, ed. Penguin, 1975, p. 245 n.

⁷ Томістична бібліографія мала за час 1800 до 1920 — 2219 титулів. В 1940 р. цей список збільшився на 4764. Сьогодні понад 15000. За R.V. GUSHT e H. VORGRIMLER, *Bilancio della teologia del XX secolo*, Città Nuova Editrice, 1972, vol. I, p. 352.

на жаль, цей розвиток томізму, як це звичайно буває, створив теж т.зв. «строгий томізм», тобто консервативний і надто буквально взятий від св. Томи. «Позбавлений історичного змісту, критичного духа і можливостей для сучасної наукової і філософської думки, цей палеотомізм панував за довго в римських університетах, в більшій частині домініканських шкіл, по деяких католицьких факультетах філософії і вкінці по численних семінаріях і схоластикатах».⁸ Це і спричинило зупинку відродження томізму в самій католицькій Церкві, а зокрема католицькими науковими філософськими і богословськими колами. Це спричинило теж і нехїть до томізму і св. Томи. Його поворот в наших днях приймається із резервою та із застереженнями.

Очевидно, не може бути й мови, щоб приймати напр. все те, що взяв св. Тома із фізики Аристотеля, якої міркування є сьогодні зовсім перестарілі і непридатні. В сучасній богословії із сильним (і слухним) акцентом на св. Письмі і студії Отців Церкви вважається далі св. Тому більше аристотеліком чим християнином, інші думають, що він занадто «уприроднює» об'явлені правди, що понижує християнську віру і робить її раціоналістичною, підносячи при тому вагу і силу людського розуму у питаннях віри.⁹ Ці закиди, очевидно, є неслушні і пересадні, бо св. Тома якраз навпаки кинув усі сили свого духа й ума на службу для віри. Біографи Томи кажуть, що, коли одного разу клячав він перед Розп'яттям по написанні тому своєї «Сумми» про страсті і воскресення Христа, почув він такі слова від Христа: «Томо, ти добре написав про мене»...

Не зважаючи, отже, на різні закиди св. Тома і томізм мають у сучасності своє важке і конечне місце на полі філософії і богослов'я і про це буде коротка мова у цій праці для вшанування св. Томи в 700-ліття від його смерті в нашій українській богословській журналі.

II

Не перший раз Вселенський Архисрей і Вчительський Уряд Церкви показує на постійну вагу і значення св. Томи у філософії і богослов'я. Найкраще, коли розпічемо розгляд тих вказівок

⁸ *Ibid.*, p. 354.

⁹ P. REG. GARRIGOU-LAGRANGE, OP, *La synthèse Thomiste*, Paris 1950, p. 7-8.

від останнього джерела обнови, яким став в Церкві тепер II Ватиканський Собор. То був Собор, як відомо, достосування Церкви до нових часів і нових вимог, серед яких Церква каже всім, як вона «уявляє собі свою присутність і свою діяльність у сучасному світі».¹⁰ Здавалось би, що серед тієї повної обнови Церкви, серед дійсно дуже зміненого під кожним оглядом світу, не найшлося би місця на науки давніх Вчителів, а тим менше часів схоластики, замряченого середньовіччя, пов'язаних із прадавнім Аристотелем, Платоном. На саму згадку слова «схоластика» модерне вухо відповідає устами свого молодого покоління (навіть священиків!) невдоволенням. Це можна було теж спостерегти серед частини Отців Собору і опіс деяких фактів матиме своє значення для нашої теми.

Св. Тома удостоївся згадки у двох документах Собору, як ніякий інший богослов Церкви поза св. Отцями Церкви. Це сталося у Декреті «*Optatum totius*» про священничий вишкіл у числі 16 словами: «Догматичне Богослов'я нехай так буде укладене, щоб предклядало найперше біблійні теми; нехай вихованцям буде відкрито те, що вклали Отці Церкви Сходу і Заходу для вірного передання і вияснення поодиноких правд Об'явлення, як також дальша історія догматів, беручи до уваги також її відношення до загальної історії Церкви. А далі, для повного зглиблення, наскільки це можливе, тайнств спасіння, учні нехай навчатся глибше вникати в них при допомозі спекуляції за наукою св. Томи та пізнавати їх пов'язання».¹¹ У 36-тій ноті цього документу цитуються дві папські промови (одну в додатку згадується), в яких тричі згадується св. Тома у поданих цитатах.

Другий документ Собору, в якому поручається св. Тома — то Деклярація про християнське виховання «*Gravissimum educationis*» у числі 10: «Церква пильно дбає про школи вищої форми, зокрема про Університети і Факультети. Що більше, також у тих, які залежні від неї, органічною програмою старається, щоб

¹⁰ *Gaudium et Spes*, n. 2.

¹¹ «*Deinde ad mysteria Salutis integre quantum fieri potest illustranda, ea ore speculationis, S. Thoma magistro, intimius penetrare eorumque nexum perspicere alumni addiscant*». Декрет у ноті додає слова папи Пія XII і Павла VI варті згадки. Пій XII до питомців семінарій 24.6.1939 р.: «Ревнування... в пошукуванні й поширюванні правди ніяк не применшується поручанням науки св. Томи, але радше побуджується та безпечно буває покероване». Там же нота 36 і др.

поодинокі дисципліни за власними засадами, за власною метою та за властивою свободою наукового дослідження так розвивалися, щоб усе більше й більше було досягнуто їх розуміння, та розглянувши якнайщільніше найновіші питання і дослідження, було б досягнуто глибшого розуміння узгодженості між вірою і розумом про одну і ту ж істину, ідучи слідом за Вчителями Церкви, зокрема за св. Томою Аквінатським. Так християнська думка стане пряминою публічно, постійно та загально в усіх змаганнях за розвиток вищої культури, а учні цих інститутів стануть людьми справді визначними в науці, підготовані до виконання важливіших обов'язків у суспільстві та будуть свідками віри в світі».¹²

Із цілого контексту обох цитатів бачиться не лиш звичайну згадку імені св. Томи для відзначення його наукового авторитету, але подані теж окремі рації і потреби, для яких саме наука св. Томи є найбільш корисна.

Підготовча Комісія II-го Ват. Собору виголовила була окрему главу «De Doctrina Sancti Thomae servanda» і сподівались, що вся ця глава пройде в цілості через авлю нарад і голосувань.¹³ Так не сталося і на місці цілої глави поставлено лиш одне речення. Отці були поділені на два табори і дебата про те була сильна. Кардинал Єгер виступив проти фаворизування будьякої школи, тобто богословського напрямку «не, щоб відкинути твори св. Томи, але, щоб цілковито уникнути неуміреного ексклюзивізму. Горе людині одного твору! Горе церкві одного доктора (вченого)!», — казав кардинал.¹⁴ Аж так сильно. Щоб збільшити акцент на бажанні Церкви і Собору, щоб св. Тома був зразком для студій богослов'я, один із Отців Собору пропонував більш поширену думку для тексту, тобто замість скромних слів «за наукою св. Томи» поставити: «Католицька Церква пропонує, щоб св. Тома був зразком для тих всіх, що займаються богословською наукою» із додавкою такого узагальнення: «Система, тобто наука св. Томи не накидується але радше поручається у своїй науковій і духовній тривкості, щоб бути зразком студії і творчості у богословській матерії, бо він свого часу науку повернув для користі Єванге-

¹² ...«Ecclesiae Doctorum, praesertim S. Thomae Aquinatis vestigia pre-mendo».

¹³ P.G. GHINI, OP, S. Tomaso e il Concilio Vaticano II, «Divinitas», anno XVIII fasc. II, 1974, p. 213.

¹⁴ Lexikon für Theologie und Kirche, Das Zweite Vatikanische Konzil, Kommentare, Teil II, Herder 1967, Freiburg, p. 340, n. 34.

лії».¹⁵ Собор однак остав при коротких словах, як їх цитовано вище, не зважаючи на те, що вчення св. Томи поручається досі в понад сто папських документах. Коли ішлося про «філософія перенніє», тобто про філософію, як її подає св. Тома, Отці настоювали, щоб її подавати у Семінарях для формації священників.¹⁶ Схолястична філософія св. Томи, отже, не стратила своєї виховної вартості і в допомогу їй повинні стати теж у філософічній формації священника нові здобутки на полі філософії, зокрема тих, що в даному народі мають своє значення і вплив, а теж і інші наукові здобутки, щоб майбутній священник міг знайти мову із сучасним світом.¹⁷

Не без значення буде подати тут і думку одного соборового Отця Східної Церкви, а саме Патріярха Максимоса IV. Він був проти «philosophia perennis» і проти окремої згадки св. Томи у соборових документах. Він говорив: «Чому все повертатися, передовсім у соборовім документі, до того розрізнення, якщо і не протиставлення, philosophia perennis і systemata philosophiae praesertim moderna... Чому давати філософічному схолястичному мисленню таке місце в Церкві? Воно було однією стадією в розвитку філософічної думки у одній із епох, у одній із цивілізацій, у одній із культур»... А коли ішлося про богослов'я, цей же східний патріярх казав: «В Церкві існують законно і фактично кілька богословських напрямків без шкоди для основного оприділення догми, більше способів висловити по людськи об'явле-

¹⁵ Ibid., p. 344, n. 39. Домінікани були певні, що св. Тома домінуватиме в постановах Собору, бо Собор скликався в томістичній атмосфері. P.G. GHINI, o.c., p. 213, n. 4.

¹⁶ Lexikon für Theologie und Kirche, l.c., p. 339. Деякі Отці Собору настоювали, щоб зовсім не згадувати імені св. Томи, або послабити висказ «Sancto Thomae Magistro» словами praesertim, щоб в той спосіб дати можливість брати за зразок і інших Вчителів Церкви.

¹⁷ «Філософські науки треба так подавати, щоб вихованці були введені перш усього в основне і пов'язане між собою пізнання людини, світу і Бога, спираючись на вічно важну філософську спадщину («patrimonio philosophico perenniter valido» — читай, на основі ноти 29, у цьому документі Собору, філософію св. Томи, бо ця нота покликається на енцикліку «Humani generis», яка ідентифікує «вічну філософію» із філософією св. Томи), маючи на увазі також дослідження нових часів, передовсім тих, що мають більший вплив серед власного народу, а також новіший поступ наук так, щоб вихованці, пізнавши як слід характер сьогоднішніх часів, відповідно підготувалися до розмови з людьми свого часу». Декрет про «Священницький вишкіл» ч. 15.

ний факт. Не можна обмежувати Боже Об'явлення, само-собою вселенське-універсальне до якоїсь одної думки»...¹⁸.

Як бачимо з того, місце томізму і св. Томи на Соборі не прийнято легко, але із об'єкціями, перешкодами і спротивом частини Отців. Це вказує, що помимо заохочувань папів в останніх століттях мати в семінаріях св. Тому і його твори за зразок, це не було загально прийняте і чимало священників виховувалось на інших філософічних і богословських напрямках та системах, навіть із обезцінюванням схоластики і томізму, або принайменше вважали Тому, як одного із богословів до вибору. Але й оборона Томи і томістичної філософії і богословії на Соборі була сильна. Оборонців була понад тисяча і кінцеве голосування за документом в дні 28.11.1965 відбулось лиш із трьома негативними голосами.¹⁹ II Ватиканський Собор поручав і зобов'язує йти за філософічним мисленням св. Томи. Це велике відзначення і має свою основу, і причину. Богословська наука св. Томи не є наукою якоїсь лиш доби, одної вченої особи, — її метафізичні принципи є такі сталі і незмінні, що на них можна будувати здорову богословію, користаючи із поставлених правильних здобутків будьякої іншої доби та цілого розвитку богословських і філософічних наук.

Що богословська наука св. Томи має такі сталі і постійні принципи, чим дає певний ґрунт і фундамент для здорової і не хиткої богословії, потверджує ще й другий факт, що від сто літ, а й перше теж, від Лева XIII кожний черговий папа вказує у своїх поученнях вагу і потребу богословської науки св. Томи для навчальної і виховної праці Церкви. У папських документах, енцикліках чи промовах підноситься авторитет і наукову силу св. Томи понад інших богословів і вчителів Церкви. Останніх сто літ замітні своїми великими переминами і поступом, це треба мати на увазі, як важну обставину.

Папа Лев XIII у енцикліці «Aeterni Patris» ставить її про-

¹⁸ G. GHINI, «Divinitas», o.c., p. 214; Блаженніший Йосиф, як ректор Духовної Семінарії у Львові написав твір *De valore S. Thomae Aquinatis pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem* (Leopoli 1925), в якому вказує на вплив св. Томи на східню і нашу українську богословську думку і закінчує таким твердженням: «Puto me non multum a veritate aberasse cum affirmem, quo profundius theologi Orientales opera S. Thomae cognoverint, eo firmius Unioni ecclesiarum adhaesisse». *Твори Кард. Йосифа Верховного Архиепископа*, Рим 1968, том I, ст. 240.

¹⁹ Lexikon für Theologie und Kirche, l.c., p. 313.

грамовий титул: «De philosophia christiana ad mentem S. Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici in scholis instauranda». Слова енцикліки ясно вказують на прикмети науки св. Томи: «Його наука понад інші, за винятком канонічної, має прикмету слів (мови), спосіб викладу, правду в думках таку, що ніколи, для того, хто її держатисьме, не зведе з дороги правди, а той, хто її опрокидуватиме, все буде підозрілий, чи стоїть у правді».²⁰

Наслідник Лева XIII папа Пій X пише *Motu proprio Doctoris Angelici* (1914) і в нім вимагає («omnino oportet»), щоб в університетах, атенеях, семінаріях та інститутах, які дають академічні ступені, навчання відбувалось впрод «de ipsa» із «Сумми» св. Томи, «тому також, що, коментуючи цей твір, куди легше буде розуміти і насвітлювати урядові декрети і акти Вчительського Уряду Церкви, які в бігу часу видавались».²¹

— Папа Бенедикт XV лише у своїй енцикліці «Fausto Appetente» фразу, яку потім повторяють його наслідники *Thomae doctrinam Ecclesia suam propriam edixit esse*.²² «Науку Томи Церква взяла за свою».

Папа Пій XI з нагоди шістсотліття канонізації св. Томи видає енцикліку із промовистим наголовком «*Studiorum Ducem*», в якій збирає похвальні вислови про богословську науку і особу св. Томи майже усіх своїх попередників²³ і дає св. Томі новий титул «Доктор Коммуніс»: «Ми ж перед усіма тими даними похвалами цьому божеському генієві, відзначимо його не лиш титулом "Ангельського", але також назвемо його "Загальним" ("Communis"), тобто вселенським Доктором Церкви, вважаємо, що треба так звати Тому, бо його науку, як це визнано численними творами, Церква взяла за свою».²⁴

Пій XII у славній своїй еклезіологічній енцикліці «*Mystici Corporis*» має знаменні слова про богословську науку св. Томи: «Вам

²⁰ «Aeterni Patris» 4.8.1879.

²¹ «*Doctoris Angelici*», 29.6.1914, AAS, 6, (1914) 383-386.

²² «*Fausto Appetente*», 29.6.1921, AAS, 13, (1921) 332.

²³ Між ними, напр., цитат Івана XXII (1316-1334): «Ipse (Thomas) plus illuminavit Ecclesiam quam omnes alii Doctores; in cuius libris plus proficit homo uno anno quam in aliarum doctrina toto tempore vitae suae». Авторизоване видання в латинській і німецькій мовах Pius XI, *Thomas-Enzyklika, Rundschreiben*, Freiburg im Breisgau 1923, p. 16. Цей же папа ужив теж прикінці своєї енцикліки вислів: *Ite ad Thomam* для тих, що прагнуть правдивої науки. Там же, ст. 40.

²⁴ Там же, ст. 18.

(єпископам) це вповні є відомо, що подана ним (Томою) наука і докази відповідають науці Святих Отців, які, в свою чергу, нічого іншого не подавали ані не вчили, як слова святих книг». ²⁵ Той же папа видав відому енцикліку «*Humani Generis*» (яку в ноті 29 подає Декрет «*Ortatum totius*» в ч. 15), в якій із підкресленням наминає, що *philosophia perennis* є тією, що її треба вживати до поглиблення умом католицьких догм. ²⁶

Папа Іван XXIII в *Motu Proprio «Dominicanum Ordo»* 7.3. 1963 писав: «А дельше ми переконані в тому, що, коли розбудиться більше бажання вивчати науку Аквіната, тоді станеться те, що постанови Отців Вселенського Ватиканського Собору II щасливіше здійсняться». ²⁷

Та вже найбільше таки в наші часи особу і науку св. Томи поручає підносить папа Павло VI у своїх листах, промовах і в енцикліці з нагоди 700-ліття від смерті св. Томи — *Lumen Ecclesiae* (20.11.1974). Папа наголошує актуальність засад і доктрини св. Томи. То майже лямтмотив цілого листа. Наука Томи, хоч їй вже 700 літ, таки не є перестарілою: «Хочемо висловити нашу згоду на думку тих, що навіть сімсот літ по його смерті св. Тому треба визнати не лиш, як великого вченого і мислителя із минулого, і таким він є і для сучасности, але теж і актуальністю своїх принципів, своєї науки і своєю методою, хочемо рівночасно насвітлити науковий авторитет признаний йому Вчительським Урядом Церкви і її інституціями, а зокрема численними нашими Попередниками, які не вагались признати йому титул *Doctor Communis*, що був вже вживаний від 1317 р.». ²⁸

Папа свідомий того, що не всі сьогодні годяться із тим, щоб св. Тома був дельше вчителем богословії і філософії. Причиною цього, — каже папа, — є те, що дуже часто аверсія до св. Томи походить від поверховного, фрагментарного читання його творів, а то й цілковитого незнання тих творів. Подобається це противникам томізму, чи ні, але папа недвозначно стверджує, що наука св. Томи має в собі перманентні вартості. Це дуже важне ствердження: «Церква у тих століттях (від XIII ст. аж досі) визнала

²⁵ «*Mystici Corporis*», 29.6.1943, AAS, 35 (1943), p. 208.

²⁶ «*Humani Generis*», Libr. Editr. Vaticana 1950, 11-13.

²⁷ Cf. G. GHINI, o.c., p. 231 (*Discorsi, Messaggi, Colloqui del Santo Padre Giovanni XXIII*, vol. V, p. 584).

²⁸ «*Lumen Ecclesiae*», n. 2 (*L'Osservatore Romano*, 6.12.1974, n. 281).

перманентну вартість науки св. Томи зокрема в деяких важних обставинах («*in sollemnioribus quibusdam adiunctis*»), як напр. підчас Соборів у Флоренції, Тренті і Ватиканським I, в кодифікації канонічного права і на Ватиканським II». ²⁹

Павло VI звертає нашу увагу на такі вартості науки св. Томи: його гнозеологічний і онтологічний реалізм, або іншими словами критичний реалізм. Це є важне питання філософії чи з певністю ми пізнаємо об'єктивну дійсність і, яка є вартість нашого пізнання. Св. Тома відповідає афірмативно і його філософія — то філософія буття, з якої він переходить в богословію про Абсолютне Буття — Бога. Сотворені істоти партиципують у Божому Бутті, вони мають буття-існування, коли, Боже Буття є Буттям. Людський розум має здібність і силу пізнавати об'єктивну дійсність. ³⁰

Дельшою прикметою філософії св. Томи, за словами папи Павла VI, є те, що ця філософія не є замкнена в собі (як це є у випадку діалектичного матеріалізму), але постійно вона може розвиватись і збагачуватись із поступом людського мислення і здобутками позитивних наук на основі своїх універсальних засад і принципів. ³¹

І врешті третя вартість вчення і мислення св. Томи — це їх метода. Ця метода дельше повинна бути зразком для мислителів наших часів. Папа називає цю методу діалогом думки («*mentis colloquium*»). То є студія усіх думок, опіній теорій, сумнівів, стверджень, доказів, закідів, труднощів і шукання найглибшої, ґрун-

²⁹ *Ibid.*, n. 14. І противники віри бачать вагу і силу філософського мислення св. Томи. Для цікавих відмітимо, що недавно в українській мові в Києві вийшла брошура, в якій широко говориться про томізм і неотомізм, очевидно, дуже плитко і без знання творів св. Томи радше для пропагандивних цілей, чим наукових. Там кажеться: «З усіх мислителів минулого отці католицької церкви вважають Фому Аквінського найбільш підходящим для філософського обґрунтування католицизму. Папа Пій XII заявляв, що філософія цього середньовічного схоласта повинна стати основою виховання і навчання всіх людей... Філософія Фоми Аквінського припала до смаку Ватиканові тому, що в ній найбільш розроблена витончена система схолястичного мрякобіся, яка обґрунтовує догмати католицизму і суворо додержується їх. Філософія Аквінського стала привабливою і тому, що в ній сучасне папство знайшло бажане для себе розв'язання проблеми про взаємовідношення віри і знання, прийняте теологічне вчення про суспільство... У філософії Фоми Аквінського апологетика релігії досягла найповнішої досконалості» і т.п. М. ЩЕРБІН, *Філософія і соціологія католицької реакції*, Держполітвидав, Київ, 1959, ст. 18.

³⁰ «*Lumen Ecclesiae*», n. 15.

³¹ *Ibid.*, n. 17.

товної і обоснованої розв'язки, синтези. При всьому тому серед темряви проблем і наукових труднощів св. Томі завжди просвічувала ясна і виразна думка-вислів: «*Stilus brevis, grata facundia; celsa, firma, clara sententia*». ³² «Ядерний стиль, приемний виклад, глибока, ясна, сильна думка»!

Наведені цитати, які не потребують коментарів, показують, що наука св. Томи має найвищу рекомендацію в Церкві і тим самим має мати своє місце і в наших часах, захитаних кризою в пошукуванні нового на здобутках поступу. Але цей спосіб доказування може видатись слабким. Вживаючи методи св. Томи, можна сказати за Боецієм: «Доказ із авторитету є найслабший». Але у відповідь за св. Томою можна сказати: «Треба вірити авторитетові тих, яким Об'явлення було дане... бо хоч доказ із авторитету, який ґрунтується на людському розумі є найслабший, то однак доказ із авторитету, що ґрунтується на Божім Об'явленні є найуспішніший» (Сумма Теол., I, кв. I, а. 8).

Тут ідеться про авторитет тих, що одержали Об'явлення, як «*depositum*», щоб його берегти. Їхній авторитет має силу і вимагає нашої згоди, про що пригадує енцикліка Пія XII «*Humani Generis*»: «І не можна також думати, що те, що в енцикліках подається, не вимагає погодження (згоди, *assensum*) тому тільки, що папи в них не сповняють найвищої власті Вчительського Уряду». ³³ Богословам остається відповідна свобода із пошаною до вказівок і напівмень папи. Енцикліка подає межі можливостей для розвитку богословських студій.

III

Як бачили ми у вступі, богословські і філософські науки є сьогодні в кризі. Місце філософії і богослов'я зайняли сьогодні позитивні науки і вони намагаються дати остаточні відповіді про буття, людину і їх остаточні основи. Наші часи — то чергове кільце в способі мислення: на місце богослов'я в бігу часу прийшла філософія, сьогодні філософію усувають позитивні науки. Сьогодні

³² *Ibid.*, nn. 19-20. Цитат із латинської Літургії в день св. Томи. Пригадати теж варто засаду св. Томи: «*Ad sciendam veritatem multum valet videre rationes contrariorum opinionum*» (*De Coelo et Mundo*, I, lect. 22, n. 225).

³³ «*Humani Generis*», ed.c., p. 8.

студент радше сягає за підручником модерної фізики, чим за підручником космології чи метафізики загалом. Кібернетика і компютери усунули метафізику, як каже Ранер слушно. ³⁴ Це і принесло великі страсти і шкоди для філософії, богослов'я (поява «*theologie nouvelle*»!), загальної культури, а зокрема для церковного життя. Великий ентузіаст віднови томізму XIX ст. кард. Мерсіє виходив із заложення, що ані релігія ані метафізика не мають чого боятись позитивних наук. Філософ потребує здобутків позитивних наук. Філософія своїми способами спекуляції продовжує і досліджує те, чого позитивні науки експериментально не можуть зробити. ³⁵ Для життя і культури потрібні є філософія і богослов'я і виключне панування позитивних і практичних наук довело б до великого зубожіння духовости або іншого небезпечного стану людства.

У всякій кризі шукається якоїсь посередньої, найбільш певної серед численних доріг, найбільш загально признаної основи, шукається принципів, що мають вже за собою досвід минулого, здобутки, досвід і вагу століть. Таким повинен би бути у філософії і богослов'я і в духовному житті Церкви св. Тома. Не можна, очевидно, цього розуміти, як механічне перенесення філософії і богослов'я із XIII століття в наше двадцятьє. Це був би абсурд. Треба розрізнити, що було наукою того часу на основі рівня знання тих часів й усіх їх обставин, коли жив св. Тома, від суто філософських думок і способу філософського світосприймання. І в св. Томи є богословські помилки і хибні філософські ствердження, як вислід стану науки XIII століття. Нічого в тім дивного. Ідеться про поглиблення і застосування мислення св. Томи із здобутками пізніших століть до поступу і досягнень наших часів.

Не можна, отже, трактувати томізм, як музейну філософію. Спосіб думання і спосіб заключування св. Томи розвивається із міркуваннями нових філософських здобутків чи систем на тлі розвитку загальної культури і науки і в той спосіб томізм є все свіжий і живий, чого доказом є хоч би останнє двадцятьліття. Ніхто не розуміє висказу *philosophia perennis*, як збір тверджень, що передаються з покоління в покоління і вивчаються пасивно. ³⁶ Се-

³⁴ K. RAHNER, *Meditations on Priestly Life*, London 1973: «Is it a symptom of the "end of modern times", of the end of a still metaphysical age, which is being dissolved by cybernetics and computers?» p. 1.

³⁵ F.C. COPLESTON, SJ, *o.c.*, p. 249.

³⁶ *Ibid.*, p. 261.

ред хаосу і противоріч, напрямків і нових систем не можна легко-душно зірвати із минулим, відкинути великих мислителів минулого, що своїм генієм без сучасних засобів створили і найшли серед роздум і медитацій принципи, які глибиною думки таки перевершують не одні доктрини, що постали на поспіх, без погляду на життя і людину, без зв'язку із життям, а радше були створені хвилими виїмковими обставинами. Для богослова св. Тома тим важний, що він є мислителем, який своє мислення будує на св. Письмі, науці Отців Церкви, грецькій філософії із філософською і богословською візією дійсності.³⁷

Католицькі богослови сьогодні безперечно є під чималим впливом протестантських. К. Барт, Р. Бултман, П. Тілліх і ін. читаються і студіюються свобідно всіми.³⁸ Ці богослови у свою чергу були під впливом філософії егізистенціалізму, який всяку проблему хоче студіювати із пункту бачення внутрішньої свідомості людської особи, тобто т.зв. антропоцентризму. Ми і живемо в часі антропоцентризму, що вепів дістатись навіть в усі роди мистецтва, у виховання, у суспільне життя. Дехто дошукують навіть впливу егізистенціалізму (і з ним антропоцентризму) на II Ватиканський Собор через німецьких і французьких єпископів. Необізнані у справі оцінюють деякі документи собору, як «антропоцентричні», не добачаючи, що хоч, Отці і звернули увагу на деякі важні вартості людської особовості, але не пішли ніяким чином на хибну дорогу богословського чи філософського суб'єктивізму.³⁹

³⁷ М.А. Кгаріес, ОР, о.с., р. 6.

³⁸ Для прикладу хоч би таке речення із відомого богослова: «Es ist heutzutage keineswegs mehr einfach eine Utopie, wenn man in dieses Gespräch geradezu mit der Erwartung eintritt, es könne sich dabei zeigen, dass der Graben zwischen katholischer und lutherischer Theologie an vielen Stellen doch nicht so tief ist, wie es jahrhundertlang dargestellt wurde». О.Н. Песч, *Die Theologie der Rechtfertigung bei Martin Luther und Thomas von Aquin*, Mainz, 1967, р. 2. В ім'я єкуменізму робиться багато...

³⁹ Не без користі буде тут на це звернути увагу цитатом із душпастирської Конституції Собору «*Gaudium et Spes*» (Про Церкву у сучаснім світі), в якій на базі євангелії відкидається фальшиву автономію людського «Я». Закрид Соборові про «антропоцентризм», як його сьогодні бачиться в різних течіях є неслухний: «Жодний людський закон не може краще забезпечити особисту гідність та свободу людини, як Христова Євангелія, дана Церкві. Бо ця Євангелія звіщає і проголошує свободу дітей Божих, відкидає всяку неволю, яка, остаточно, походить від гріха, свято пошановує гідність сумління й свободу рішень, закликає постійно подвоювати всі людські дарування на службу Богові і на благо людей, а, врешті, всіх поручає любові — всіх.

Схолястична філософія і з нею св. Тома бачили виразно предмет свого мислення: Бог, всевіт, людина. Людина виступає із незвичайною прикметою — своєю особовістю, що є її найбільшою досконалістю. Наука про особу — то єдино наука християнської філософії і св. Тома її глибоко розвиває і стосує. Сучасний антропоцентризм має на чому базуватись, не потребує шукати засад у новому філософському ідеалізмі, в якому губиться дійсність і врешті-решт людина стає центром нічого... чи в найкращому разі своїх ідей. (До речі: маємо сьогодні і філософію «Нічого», існує «Ніщо»...).

Сучасні прогресивні богослови, що знехтували св. Томою (як колись Лютер), відкинули його, кажучи, що він створив свою богословську систему на думках філософії Платона й Аристотеля. Сьогодні ж кинено гасло — «до Біблії!» Але рівночасно ці ж богослови захопились новими філософськими думками егізистенціалістів і німецьких ідеалістів і стосують їх до правд віри, до життя Церкви, чи й інтерпретації св. Письма.⁴⁰ Сучасна богословія тим самим стоїть в небезпеці відділити себе від Вчительського Уряду Церкви. Св. Тома і томістична богословія є типовим зразком органічного зв'язку богословії із Вчительським Урядом Церкви, зберігаючи при тому свободу богословського дослідження і студії. Проте каже заслужений богослов і проф. богословії кард. Петро Паренте: «Крім цього Богословія не може не звернути уваги на Вчительський Уряд Церкви, якому Христос доручив своє Слово, свої благодаті і свій закон. Богослов, який є теж віруючий, має мати

Це відповідає основному закону християнського правопорядку. Бо хоча той самий Бог є Спасителем і Творцем, і той самий є також Господом історії людства й історії спасіння, то однак в цьому самому Божому ладі не тільки не касується слухна автономія створіння, а передовсім людини, але радше відзискує вона свою гідність і на нього спирається.

Отож Церква, силою дорученої собі Євангелії, проголошує права людей і признає та високо оцінює отой сучасний динамізм, що всебічно плекає ці права. Але цей рух треба проїняти духом Євангелії та оберегати від усякого роду фальшивої автономії». Ч. 41.

⁴⁰ Р. PARENTE, *L'uomo in ascolto di Dio*, ed. Pisani 1974, р. 25 в ноті: «Прогресивні богослови до крайности не мають скрупулів і стосують філософські теорії до Об'явлення і віри, ризкуючи зредувувати всю християнську релігію до особистого психологічного досвіду, який іде із ритмом історії і еволюції все мінливої культури. Криза і браки нової богословії свідчать більше про деструкцію чим конструкцію. Св. Августин і св. Тома натомість створили пам'ятники науки, які видають визов і часам, і роз'їдаючій критичі».

на оці Вчительський Уряд і співпрацювати з ним свobodно і лояльно для поширення християнської благовісті і Божого Царства. Відношення є делікатне, але не неможливе: коли ідеться про Божі правди, непомильний Вчительський Уряд Церкви не поставить перешкоди свobodному дослідю, але допоможе відчутти межі того дослідю і повноту його у темних і трудних моментах. Ніякий великий і правдивий богослов не натрапив на перешкоди зі сторони Вчительського Уряду, більше того, мав від нього світло і провід на твердій дорозі. Треба пригадати св. Томи, що заявляв, що стоїть більше при Вчительськiм Уряді Церкви, як при будьякiм Отцеві Церкви у справах віри». ⁴¹ Це слова досвідченого богослова. Такою є наука св. Томи із його філософічними принципами, які треба стосувати в душі сучасности.

Папа Павло VI у своїй промові на томістичнiм конгресі з нагоди 700-ліття від смерті св. Томи говорив в тому самому дусі: «Вчитель Тома, далекий від того, щоб позбавити учня його особистої і оригінальної здібности пізнавати і досліджувати, він радше розбуджує цей «*appetitus veritatis*», що запевнює мисленню завжди свіжy продуктивність, а вченому дослідникові його характеричну особовість». ⁴²

Першим і основним питанням філософії, яке, власне, сколихує нашими філософічними системами — то питання дійсности поза нами, поза нашим пізнаванням. То проблема буття і пізнавання. Наше пізнавання — то лучник, зв'язок людини із дійснiстю, що є поза нею. Те пізнавання є важною, як не основною, темою роздум філософів вже від грецьких перших філософів. Відомі твердження Горгія: нічого не існує; як і щось існує, не можемо його пізнати; якби ми і пізнали, не потрапимо цього передати другим; як би ми і передавали другим, вони не могли б нас зрозуміти чи й прийняти це, що хочемо їм передати... Хоч на перший погляд неповажно звучать ці твердження, але за ними криється важна правда про вартість нашого пізнавання, про об'єктивне існування речей та істот поза нами, поза нашим пізнаванням, без нашого пізнавання і наскільки річ пізнавана нами в нашiм інтелекті відовідає речі поза інтелектом.

Філософи в цьому питанні стоять по екстремах. Парменід твер-

⁴¹ Там же, ст. 27-28.

⁴² Промова папи Павла VI у L'Osservatore Romano, н. 93, 22-23.4. 1974, р. 1.

див, що без буття нема думки (пізнавання), Гегель, в свою чергу твердить, що без думки (пізнавання) нема буття і дійшов до заключення, що й Бог без світу не був би Богом. ⁴³ В старинній філософії Платон бачив правдиву дійсність лиш у вічних ідеях, а дійсність, серед якої ми живемо і ми самі — це радше тіні Ідей. Аристотель зупиняється радше на фізичнiм світі і намагається пов'язати його із світом Ідей (наших) при допомозі метафізичних понять матерії і форми, з яких форма — то партиципація Ідеї. Наше пізнавання починається нашими зміслами, це матеріальне схоплення зміслів «переробляє» наш інтелект на універсальні поняття, якими схоплюємо суть речей та істот. В інтелекті матеріальне схоплення зміслів проходить процес дематеріалізації, тобто усунення прикмет, що творять осібнояка, оставляючи саму суть речі, поняття, яке є вислідом чинности духа-душі і не має матеріальних прикмет осібнояка. ⁴⁴ Інтелектуальне пізнавання — то найвища активність життя, то активність духа, не матерія, як хотіли б матеріалісти і в тому аргументація св. Томи є ясна і строго логічна разом із Аристотелем. Філософічне сприймання буття у св. Томи за методом Аристотеля має постійно на оці конкретну дійсність, якою вона є в собі і теж у нашому сприйманні. У св. Томи це і є замітне, що він належно балансує елемент практичної дійсности (емпіризм) із елементом розумовим (раціональне). ⁴⁵ В тім вартість і сила томізму.

Відношення пізнаваної речі (об'єкту) до того, хто пізнає (суб'єкту) — то відношення правди до інтелекту або *adaequatio rei et intellectus*. Пізнаваний об'єкт і поняття створене інтелектом злучені, неначе, знаком рівности для ідентифікації, хоч в інтелекті пізнаваний об'єкт набирає іншого способу буття при допомозі абстракції, при допомозі тієї духової сили інтелекту, що дематеріалізує предмет. ⁴⁶ Як вище стоїть ця теорія пізнавання від матеріалістичної.

⁴³ G.W.F. HEGEL, *Lezioni sulla filosofia della religione*, Bologna 1973, v. I, p. 190 ss.

⁴⁴ M.A. Krapiec, OP, *Realizm ludzkiego poznania*, Poznań 1959, p. 551 ss.

⁴⁵ F.C. Copleston, SJ, *o.c.*, p. 262-3.

⁴⁶ *Cognoscens in actu est ipsum cognitum in actu (Ve Anima, II, lect. 12); Intellectus in actu est intelligibile in actu (S.th. I, q.12, q.2, ob.3); Intellectus in actu et intelligibile in actu sunt unum (Met. Prol. 1)*. Cfr. L. BOGLIOLO, *Rinnovamento e tomismo*, Estratto da «Aquinas», XVIII (1974), Roma 1974, p. 22. Ленін, шуаючи своєї розв'язки до теорії пізнавання на матеріалістичній базі із запереченням духовости душі, мусів зблизитись до цих висказів св. Томи: «Die Erkenntnis ist eine ewige, unendliche Annäherung des Denkens an das

Св. Тома збирає цінні думки Платона, Аристотеля, неоплатоніків і арабських філософів і творить відому схоластичну теорію пізнання, яка ані не веде до скептицизму («не можемо пізнати дійсності поза нами») ані до суб'єктивізму («пізнаємо створені нами ідеї»), чи нерозважного реалізму («пізнання — то фотокопія дійсності»). Ця теорія підносить високо людський інтелект, його духовність на основі його дії і того, що він дією пізнання пізнає себе.⁴⁷ Ця теорія розрізняє суб'єкт і об'єкт (той, що пізнає і пізнаване), думку (ідея) і буття, а головню застосовує т.зв. трансценденцію і аналогію в поясненні нашого способу пізнання. Філософам остає шукати деталів тієї філософичної містерії пізнання і його відношення до дійсності, як це і бачимо у т.зв. неотомізмі.⁴⁸ Криза, в якій найшлись зокрема філософичний ідеалізм і позитивізм сьогодні, може свою розв'язку найти в томізмі, чи принайменше шукати її на базі томістичних принципів.⁴⁹ Примат об'єктивний буття, примат суб'єктивний інтелекту — то фундамент філософії св. Томи, що його згубила західня філософія, починаючи від Картезія. Філософія є наукою про буття і такою строго вона є в томізмі.⁵⁰

В західній філософії і богословії панує дух шукання новостей (*pruritus novitatis*), навіть, як ці новості біжать бічними стежками в невідоме. Такою останньою новістю, що викликала непотрібне захоплення в багатьох був Де Шарден, що у своїм більше поетично-містичним патосі чим філософсько-богословським бачить цілість буття, яке промінює і прямує до чогось Одного («Омега»), забуваючи при тому про творчий Божий акт, про різницю між Буттям-Абсолютом і буттям часовим, між духом і матерією. У св. Томи без зайвих слів ця правда висловлена. Життя людина в його повнім розвитку удосконалюється і розвивається до есхатологічної пов-

Objekt. Man darf nicht die Widerspiegelung der Natur im menschlichen Denken auf tote, abstrakte Weise, ohne Bewegung begreifen». I.M. BOCHENSKI, *Der Soviet-Russische Dialektische Materialismus*, München 1956, p. 77.

⁴⁷ P. PARENTE, *S. Tomaso d'Aquino vive da sette secoli*, «Doctor Communis», a. XXVII, n. I, 1975, p. 35.

⁴⁸ M.A. Krapiec, OP, *Realizm...*, p. 45-53.

⁴⁹ «Le thomisme existe plus encore dans ses principes et dans l'ordre général de ses parties que dans telle ou telle ses conclusions; c'est de là manifestement que provient son unité et sa force». GARRIGOU-LAGRANGE, *o.c.*, p. 553.

⁵⁰ «Cette philosophie apparait ainsi, selon la remarque de H. Bergson dans l'Evolution créatrice, comme «la métaphysique naturelle de l'intelligence humaine» ou le prolongement de la raison naturelle». *Ibid.*, 560.

ноти, до злуки із Пресв. Тройцею, бо *Deus est principium et finis totius creaturae* (*Summa Theol.* I, q.93, a.3). Шукання новостей відтягає від поглиблювання давньої певної мудрости і часто кінчиться скептицизмом.

До захитаних питань богословії, на жаль, належать сьогодні питання про моральність людини, тобто моральна богословія. Маємо «нові моралі», маємо «етику ситуації», маємо нові системи моральної богословії. Св. Тома на цьому полі є таки неперевершеним вчителем, без якого нові вчителі моральної богословії і її нових метод не можуть обійтися.⁵¹ Моральні питання — то питання про особовість людини, її свободу, так сьогодні акцентовану, а головню, ціль життя людини, що не може бути поминене будь-якою філософією чи релігією. У св. Томи бачимо найкраще опрацювання поняття людської особовости. В нього «*Persona significat quod est perfectissimum in tota natura*».⁵² Людина — то душа і тіло із розумом, свобідною волею, почуваннями і свідомістю свого існування, що супонує окремий спосіб існування званий *subsistentia*. Людина — то інтелект і воля із свободою. Свобода людини побудована на розумі (і обі ці потуги не можна ідентифікувати чи змішувати), що дає основу вільного вибору, то дві сили, що прямують до двох великих вартостей буття — правди і добра. Розум і воля ідуть впарі пізнанням і вибором, хоч воля є рішальним чинником і в тому полягає відповідальність людини навіть перед найвищим Добром — Богом. З волею рішальною є теж любов, яка є джерелом всіх почувань. Під тим кутом досліджує св. Тома усі акти людини, її чинності, як особи, її прямування до своєї остаточної цілі, яка мусить бути в існуванні людини і, якої навіть матеріалістична філософія не залишає без пригаду.

Як глибоким був св. Тома в аналізі людської особовости бачимо із факту, що століття перед модерною психологією він спостеріг т.зв. «підсвідоме» в душі людини, яким займався Фройд і його учні. Польський домініканин М. Кромпець каже про те: «Warto przy tym zauważyć, że to właśnie Tomasz chyba pierwszy w literaturze moralnej tak szeroko opracował i realnie uwzględnił koncepcję podświadomości poprzez teorię sprawności, zwłaszcza tych, któ-

⁵¹ Напр. В. Häring у своїм творі *Das Gesetz Christi*, Freiburg 1957, яким дає зразок нового не «легалістичного» підручника моральної богословії у списку імен св. Тома має 214 місць, як ніякий інший автор, Отець чи Вчитель Церкви.

⁵² *Summa theol.* I, q.39, a.3.

re są zapodmiotowane w biologicznej i sensualnej stronie człowieka. Na zawsze stało się klasyczne pytanie Tomasza: "utrum in sensualitate possit esse peccatum?" (S.th. I-II-ae q.74 a.3) i jego znakomita odpowiedź: "vires sensitivae partis, etsi sint communes nobis et brutis, tamen in nobis habent aliquam excellentiam, ex hoc quod rationi iunguntur; sicut nos, prae aliis animalibus habemus in parte sensitiva cognitivam et reminiscentiam (...) Et per hunc modum etiam appetitus sensitivus in nobis prae aliis animalibus habet quandam excellentiam, scilicet quod natus est oboedire rationi". Jeszcze na kilkaset lat przed Hegelem i Freudem Tomasz zauważył i zasadniczo rozwiązał sprawę podświadomości i sublimacji życia umysłowego». ⁵³ Це potwierджує, яким глибоким дослідником людської душі був св. Тома вже в XIII ст. і не є він перестарілим навіть і для модерної антропології та психології.

Сучасна богословія кинулась теж шукати нових доріг під впливом сучасних філософських міркувань. Дійшло до цього, що деякі зводять її вже до антропології чи й навіть соціології, або стосують у студії богословських проблем чи й самих догм т.зв. «історичну методу». Писав про те Пій XII: «Появилася теж фальшива історична метода, яка обмежується до спостережень подій з людського життя і намагається в той спосіб підірвати усі абсолютні правди, усі абсолютні закони чи то у філософічних проблемах, чи у науках християнської релігії». ⁵⁴ Коли в 1950 році ці слова напівнення писались, їх прийнято в Німеччині і Франції із негодунням, як непотрібний аларм, як скрайний ригоризм «римських богословів» (зокрема проф. Петра Паренте, що був центром контрверсії та інспіратором енцикліки). Пройшло від того часу 25 лиш літ і показали небезпечні овочі серед тих, що злегковажили пересторогу. Приймається сьогодні спокійно, що правда є, чи може бути, дочкою різних часів і міняється відповідно до поступу і змін людського життя. Твориться релятивізм засад на ґрунті історизму. Пригадаємо щераз слова Пія XII з тієї ж енцикліки: «Коли католицька наука буде перемінена в такий спосіб (усунені з догми форми вислову прийняті досі із філософії), вони (новатори) хочать догми висловити словами модерної філософії — імма-

⁵³ М.А. Крапієс, ОР, *Roczniki Filozoficzne, a.c.*, p. 10. В цитаті св. Томи вкралась друкарська помилка. Має бути: I-II-ae. О. Ректор прийме нашу поправку.

⁵⁴ «*Humani Generis*», ed.c., p. 4.

нентизму, іdealізму, егзистенціалізму, чи й іншими системами, відповідно до потреб часу... Нема ніякого абсурду, вони кажуть, а радше є потреба в напрямку, щоб богословія постійно міняла старі поняття на нові... Яеним є, на основі того, що Ми сказали, що спроби тих мислителів не лиш ведуть до т.зв. «релятивізму» у науковій богословії, але вони вже є в ньому». ⁵⁵

Все це здійснилось із прикрими наслідками сьогодні. Св. Тома в цій ситуації релятивізму і кризи богословської науки, а з нею і релігійного життя є чи не єдиним рятунком. Богословія потребує філософії принайменше, як слугині, за практичним висказом схолястиків, але не може вона послуговуватись будьякою тимчасовою системою лиш моди ради, не може прийняти філософських принципів, що не знайдені із самої суті речей, із їх природи. ⁵⁶

Можемо одержати закид про скрайний консерватизм, але в обличчі кризи це видається виходом — шукати принципів ex vera rerum creaturarum cognitione deductis. Цього способу додержувався строго св. Тома йдучи слідами Аристотеля, маючи при тому надзвичайну пошану до Божого Слова, яким жив мислив і творив свою богословську науку. Він власне належав до тих мужів non communis ingenii ac sanctitatis, працював і вчив invigilante Sacro Magisterio, творив в страхі Божім nec sine Sancti Spiritus lumine et ductu. ⁵⁷ До нього тому треба нам повертатись у цій хвилі кризи нашого мислення. Не пам'ятаю, хто це казав при іншій нагоді, але його думка правильна і тут можна її спарафразувати: що у новій богословії добре, воно не нове, а що в ній нове — не все воно конечно добре... Студійймо «нове», пізнаваймо його на тлі розвитку науки і поступу культури, але робім це під проводом великих мужів, вчених і святих з минулого, серед яких перше місце займає св. Тома.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 6.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 7. «Коли все це добре розглянути, легко можна бачити, чому Церква вимагає, щоб майбутні священники вчили на філософічних науках згідно із мисленням, доктриною і принципами Ангельського Доктора, бо досвід численних століть показує, що Аквінатово метода і думання у виховуванні учнів, чи в досліджуванні нелегких правд, мають перше місце. Його наука є, наче, в гармонії із Божим Об'явленням і незвичайно придатна для основ віри, як теж є корисною для здорового поступу і його овочів». Там же, ст. 11.

⁵⁷ Цитати із тієї ж Енцикліки ст. 7.